

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

СИЛАБУС

навчальної дисципліни
**ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Загальна інформація

Компонент освітньо-професійної програми	Вибірковий
Кількість кредитів ECTS	3
Мова навчання	Українська
Ступінь вищої освіти	
Галузь знань	
Спеціальність	
Освітньо-професійна програма	

Мета навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Історичні традиції місцевого самоврядування в Україні» є формування у здобувачів вищої освіти фахових компетентностей для глибшого розуміння сутності історичних процесів в Україні, зокрема, взаємин держави і муніципальних органів, вирішення ними нагальних проблем громад в умовах децентралізації.

Передумови вивчення дисципліни

Для результативного опанування знаннями, вміннями, навичками при вивченні даної дисципліни здобувач вищої освіти повинен мати базові знання з таких дисциплін: «Історія України», «Теорія та історія держави і права України», «Магдебурзьке право».

Результати навчання

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- ✓ теоретичні засади місцевого самоврядування;
- ✓ моделі муніципальних систем;
- ✓ властиві риси самоврядних структур України за доби середньовіччя та раннього нового часу;
- ✓ особливості муніципальних практик модерного часу та новітнього періоду;
- ✓ функціонування територіальних громад в умовах нинішньої війни.

вміти:

- ✓ з'ясувати особливості територіального громадського самоврядування України-Русі;
- ✓ охарактеризувати різновиди магдебурзького права в українських землях часів литовсько-польського панування;
- ✓ визначити головні засади місцевого управління за доби Гетьманщини;
- ✓ дослідити властиві риси муніципальної влади в імперській період;
- ✓ реконструювати специфіку української моделі місцевого врядування упродовж 1917–1921 рр.;
- ✓ проаналізувати радянський варіант самоврядної влади;
- ✓ простежити етапи формування місцевого управління в незалежній Україні та їхні властиві риси.

Зміст дисципліни

Змістовий модуль 1. Місцеве самоврядування як основа конституційного ладу.

Тема 1–2. Теоретичні засади місцевого самоврядування.

Сутність поняття «місцеве самоврядування. Витоки ідеї місцевого самоврядування. Обґрунтування ідеї самоуправління громад. Причини набуття громадами права на місцеве врядування. Європейська хартія місцевого самоврядування як ключове джерело права та її базові принципи.

Основні теорії про походження місцевого самоврядування. Час появи, фундатор, сутність, недоліки головних концепцій про походження публічного врядування: теорія вільних громад, громадівсько-господарська, державницька, теорія дуалізму, радянська, соціального обслуговування, муніципального соціалізму.

Принципи, завдання і функції місцевого самоврядування. Поняття «принципи», «завдання» і «функції» муніципального управління. Загальні та спеціальні принципи діяльності публічної влади. Основні завдання й функції самоврядних інституцій.

Джерела права. Трактатування означення «джерело права». Основні правові акти міжнародного рівня. Нормативно-правові акти, ухвалені на загальнодержавному рівні. Підзаконні нормативно-правові акти, продуктовані загальнодержавними владними структурами. Нормативно-правові ухвали муніципальних органів.

Форми місцевої демократії. Дефініція термінів «демократія», «форми місцевої демократії». Пряма (безпосередня) і представницька демократія. Види прямої демократії: місцеві вибори, референдум, загальні збори громадян за місцем проживання, громадські ініціативи, громадські слухання, участь в управлінні місцевим бюджетом, індивідуальні та колективні звернення, Е-демократія та її інструменти. Пріоритетність принципу субсидіарності.

Тема 3–4. Моделі муніципальних систем.

Англоамериканська (англосаксонська) муніципальна система. Поняття «модель місцевого самоуправління». Критерії типологізації систем самоврядування. Територія поширення англосаксонської муніципальної моделі.

Основна її сутність, характерні риси. Позитивні та негативні сторони англоамериканської системи.

Континентальна (романо-германська) модель управління. Територія поширення континентальної системи місцевого врядування та її змістовне наповнення. Варіанти романо-германської моделі, властиві ознаки. Специфічні особливості муніципального врядування у Франції. Позитивні й негативні практики застосування континентального варіанту побудови публічної влади.

Іберійська система місцевого врядування. Ареал побутування іберійської моделі. Змістовні компоненти та характерні риси. Потракткування дослідниками іберійського способу формування муніципалітетів.

Особливості радянської моделі самоврядування. Історичні витоки радянського варіанту публічної влади. Сучасні терени поширення. Декларативність властивих рис й реальні практики. Сильні й слабкі сторони радянського типу самоврядування.

Змішана система місцевого управління. Територія поширення гібридної моделі публічного врядування. Міксування ознак із різних муніципальних систем. Сутність змішаної варіації, її позитивні та негативні аспекти.

Змістовий модуль 2. Еволюція місцевого врядування на українських теренах.

Тема 1–2. Самоврядні структури на українських землях за доби середньовіччя та раннього нового часу.

Громадівське врядування України-Русі. Місцеве управління громад у слов'ян. Форми місцевого самоврядування за територіальною та виробничою ознаками. Міська, сільська й регіональна форми, їхня характеристика. Трикутник комунікування: посадовці публічної влади, віче, князь. Компетенція органів місцевого самоврядування у місті та селі. Особливості формування й функціонування інституцій публічного управління у форматі Королівства Руського (Галицько-Волинської держави). Монгольська навала та її вплив на процеси згортання принципів місцевого самоврядування.

Магдебургії литовсько-польського періоду. Історична генеза магдебурзького (німецького) права. Причини, етапи та особливості поширення магдебургій в українських містах. Моделі німецького права (магдебурзьке, хелмінське, волоське). Ратушні й магістратські міста: компоненти, межі повноважень, комунікування з державними органами. Еволюціонування магдебургій. Історіографічне потракткування наслідків набуття українськими громадами німецького права.

Тема 3–4. Муніципальні практики модерного періоду.

Самоврядні традиції козацької доби. Витоки самоврядності у козацтва. Принципи демократизму й виборності на Запорізькій Січі. Специфіка адміністративно-територіального устрою Гетьманщини 1648–1654 рр. Муніципальне управління у містах (магістратські, ратушні, поселення міського типу без органів місцевого самоврядування). Органи сільського врядування. Правова база для формування та функціонування публічної влади.

Трансформування системи місцевого самоврядування у контексті обмеження автономії Гетьманщини російським царатом. Законодавче та

матеріально-фінансове підґрунтя для діяльності муніципального управління. Взаємини самоврядних інституцій з гетьманською й полково-сотенною адміністрацією, представниками імперської влади. Ліквідація магдебурзького права.

Муніципальна система в імперські часи (XVIII – перша половина XIX ст.). Уніфікація місцевого врядування царськими ухвалами. Жалувана грамота містам 1785 р.: причини, характеристика, історіографічна оцінка. Виборча система, структура та компетенція міського управління. Порівняльний аналіз можливостей публічної влади за магдебургією та Жалуваною грамотою.

Адміністративний устрій західноукраїнських земель у складі Австрійської імперії. Реформування міського самоврядування за Ординацією 1783 р.: дворівнева організація управління містами та її наслідки. Особливості сільського врядування після ліквідації кріпосного права. Переформатування публічної влади на західноукраїнських теренах у першій половині XIX ст.

Земське і міське управління другої половини XIX – початку XX ст. Причини та передумови часткової децентралізації 60–70-х років XIX ст. Положення про земські установи 1864 р.: механізм формування земського управління, його структура і повноваження. Зростання земського ліберального руху й контрреформа 1890 р. Запровадження земств на Правобережжі України.

Міське громадське управління за Положенням 1870 р.: виборча система, складові публічної влади, напрямки її діяльності. Реформування інституцій міського самоврядування на підставі закону 1892 р. та доповнень початку XX ст.

Властиві риси місцевого самоврядування на західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. Еволюція законодавчої бази та обширів автономності міського й сільського врядування.

Тема 5–6. **Новітня модель місцевого самоврядування.**

Ініціативи українських урядів 1917–1921 рр. Ідеї запровадження місцевого самоврядування за доби Центральної Ради та реалії. Трансформування виборчої системи. Українізація самоврядних інституцій. Засади самоврядності у Конституції УНР 1918 р.

Земське й міське управління у державі гетьмана П. Скоропадського. Повернення до імперського варіанту врядування, причини і наслідки. Оновлення виборчих механізмів, посилення централізації.

Модель місцевого самоврядування за «трудовим принципом» часів Директорії. Структура, компетенція та практика діяльності інституцій публічної влади. Причини калькування гетьманської варіації громадського врядування.

Властиві риси місцевого самоврядування у ЗУНР: кореляція австрійського муніципального законодавства, виборчі структури, втрата ознак самостійності у межах Польщі та Румунії, особливості управління західноукраїнськими теренами владою Чехословаччини.

Радянська модель місцевого управління. Правова база створення й діяльності виборних органів. Характерні риси радянського «самоврядування».

Причини ілюзорності децентралізації. Переформатування публічного врядування у період «перебудови».

Місьцеве самоврядування в умовах незалежності. Процес усвідомлення та узаконення принципів місцевого самоврядування. Пошук оптимальної муніципальної моделі. Реформа децентралізації в Україні: етапи її проведення, інновації, нинішні наслідки та перспективи. Переформатування адміністративно-територіального устрою. Добровільне об'єднання територіальних громад, фінансова децентралізація, децентралізація повноважень. Увідповіднення українського законодавства з Європейською хартією місцевого самоврядування.

Територіальна громада як базова ланка місцевого самоврядування. Її ознаки, структура, межі повноважень, фінансове та матеріальне забезпечення, освоєння бюджету (поточні видатки, видатки розвитку).

Тема 7–8. Територіальні громади України в умовах війни.

Виклики війни. Ускладнення економічної ситуації. Посилення міграційних процесів. Відбудова порушеного господарства. Зростання відповідальності за соціальну сферу. Організація належної системи охорони здоров'я. Узгодження комунікування з представниками державної влади, військової адміністрації, військового командування. Пріоритетні напрями у роботі територіальних громад.

Способи економічного опору. Диверсифікація економіки. Стимулювання конкурентоспроможності. Гнучкість та адаптивність місцевого врядування. Управління резервуванням і ризиками. Удосконалення інфраструктури. Розвиток людського капіталу.

Транскордонне комунікування. Онлайн-платформи комунікування (Cities 4 Cities, United 4 Ukraine). Міжмуніципальне партнерство у проєктах гуманітарної допомоги, Phoenix4UA (надання уживаних транспортних засобів і комунальної техніки). Дитячі та молодіжні табори. Співпраця у царині освітніх, медичних, культурних закладів. Підписання угод про співпрацю з громадами-побратимами. Нетворкінгові зустрічі. Воркшопи і тренінги для набуття навичок підготовки заявок на отримання допомоги від європейських муніципалітетів.

Форми та методи навчання

Форми та методи навчання – у процесі проведення навчальних занять (лекційних і практичних) передбачено застосовувати такі методи:

- проблемний;
- проблемно-пошуковий;
- дослідницький;
- інтерактивні методи навчання.

Контроль навчальних досягнень

Форми та методи оцінювання:

Поточний контроль – усне і письмове опитування; індивідуальні завдання; реферати; презентації виконаних завдань; написання есе.

Підсумковий контроль – залік.

Критерії оцінювання навчальних досягнень:

а) робота на лекційному занятті	до 3 балів;
б) робота на практичному занятті	до 5 балів;
в) самостійна робота	до 14 балів.

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 5 балів – здобувач вищої освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено ними оперує, робить узагальнення, розуміється на історіографічній оцінці досліджуваної проблеми; 4 бали – відповідь містить незначні неточності; 3 бали – здобувач вищої освіти поверхово відтворює засвоєний матеріал, виступаючи, допускає суттєві неточності, не здатний відповісти на додаткові запитання; 1–2 бали – здобувач освіти розуміється лише на основних поняттях з вивченої теми, почасти розпізнає ключові факти.

Орієнтовний розподіл балів за видами робіт:

50 % – робота на практичних заняттях;

36 % – робота на лекціях;

14 % – самостійна робота.

Політика курсу

Учасники освітнього процесу керуються нормативними документами та відповідними Положеннями, затвердженими в НУЧК.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Роботи (презентації, есе, реферати тощо), які виконуються із порушенням встановлених викладачем термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75 % від максимально можливої кількості балів за даний вид діяльності). Перескладання пропущених занять або завдань самостійної роботи відбувається за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний, працевлаштування тощо). Відвідування аудиторних занять є бажаним. Теми пропущених занять здобувач вищої освіти опрацьовує самостійно.

Політика щодо академічної доброчесності. Здобувачі керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (Інтернет-ресурс: <https://drive.google.com/file/d/1LBczFimbiTyDU90wxxRhwJaHojnGgZ8x/view>). У процесі навчання вимагається: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного і підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); вказання посилань на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела матеріалів. Забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

Здобувач вищої освіти має право:

- безперешкодно висловлювати власну точку зору у письмовій чи усній формі за умови достовірної наукової аргументації;
- ініціювати дискусії та виносити на загальне обговорення контroversійні оцінки обговорюваних проблем;
- ставити запитання до доповідачів на семінарських заняттях, доповнювати й уточнювати їхні відповіді;
- пропонувати власні варіації виконання самостійної роботи;
- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Здобувач вищої освіти зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу (у разі відсутності через хворобу або поважну причину – надати підтверджувальну довідку);
- не запізнюватися, мати належний зовнішній вигляд; під час занять не користуватися мобільним телефоном;
- старанно готуватися до семінарів; відпрацьовувати пропущені практичні заняття у визначений викладачем час;
- старости груп повинні контролювати своєчасне забезпечення семінарського заняття засобами для презентації (при потребі).
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 35 балів.

Матеріально-технічне забезпечення

Для організації освітнього процесу використовується комп'ютерна техніка, мультимедійні проектори та методичні матеріали.

Інформаційні джерела

1. Ворона П., Гошовська В., Лопушинський І. Місцева влада в країнах пострадянського простору: монографія / За заг. ред. д. держ. упр. П. Ворони. Полтава: ПП Шевченко. 2016. 528 с.
2. Камінська Н. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: нав. посіб. Київ: КНТ, 2010. 232 с.
3. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях: колективна монографія / за заг. ред. Р.М. Плюща. Київ: РІДНА МОВА. 2016. 808 с.
4. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: колективна монографія / Кол. авт.; за заг. ред. Р.М. Плюща. Київ: РІДНА МОВА. 2016. 744 с.
5. Передерій О. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 57–63. URL: <https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/565>
6. Пирога І., Пирога М. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 77. Ч. 1. С. 117–123. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/06/20-1.pdf> (дата звернення: 29.07.2025).
7. Рижук Ю. Забезпечення органами місцевого самоврядування прав людини в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 25–30. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/209> (дата звернення: 29.07.2024).

Інформація про викладача

Прізвище, ім'я, по батькові викладача	Шара Любов Миколаївна
Науковий ступінь, вчене звання, посада	Кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин.
Комунікація	Е-mail: ljuba_che@ukr.net Телефон: +38-099-52-57-558
Посилання на дисципліну в системах дистанційного навчання	Платформа Moodle: https://moodle.chnpu.edu.ua/course/view.php?id=2382 Конференція Zoom: https://us05web.zoom.us/j/2229757009?pwd=dW1SdlF3SlovajJyeHRTNGkwMXFOQT09 Ідентифікатор конференції: 222 975 7009. Код доступу: 1frdFG
Консультації	Вівторок 11.30–12.30 (304 кабінет, з можливістю дистанційної роботи на платформах Moodle, ZOOM, Google Classroom, Google Meet).